

ALENA PROKOPOVÁ / 18. 7. 2016

Praha – neklidné srdce Evropy

Celovečerní dokument o důležitosti vědomí souvislostí si dodnes uchovává tvořivou energii své autorky – režisérky Věry Chytilové.

Foto: Česká televize

Filmografii Věry Chytilové (1929–2014) hluboce poznamenala éra normalizace. Její začátek prestižní novovlnnou autorku zasáhl v nejproduktivnějším režiséřském věku. Z Chytilové se krátce po čtyřicítce stala persona non grata, a protože byla bytostným rváčem, svá 70. a 80. léta proměnila v profesionální bitevní pole. S barrandovskou cenzurou sváděla bitky o každý jednotlivý film – a samozřejmě hledala možnosti zřetelnějšího a svobodnějšího sebevyjádření jak mimo Prahu, tak mimo žánr hraného filmu. Chytilová se tak vrátila i k dokumentům, které v duchu *cinéma vérité* ovlivňovaly její ranou tvorbu (*Strop* /1961/, *Pytel blech* /1962/, *O něčem jiném* /1963/). I pro *Hru o jablko* (1976), *Panelstory aneb Jak se rodí sídliště* (1979) či *Kalamitu* (1981) je proto příznačné prolínání inscenovaného a dokumentaristického přístupu k realitě. Naopak dokumenty Chytilové vynikají stejně dynamicky a precizně pojatou formou jako její hrané snímky. A sledují i obdobná „velká“ témata.

Za vrcholné dokumentární dílo normalizačního období bývá považován hodinový dokument *Praha – neklidné srdce Evropy* (1984), v němž jsou právě tyto tendence zjevné. Na začátku práce na snímku, který bývá v rámci režisérčiny filmografie označován za jeden z nejlepších [1], stojí objednávka italské televizní stanice RAI: dokument o Praze měl být součástí cyklu portrétů evropských měst *Capitali culturali d'Europa*, který zůstal nedokončen. Producent Giorgio Perali ze společnosti Transfilm Roma oslovil třináct významných režisérů (z Československa vedle Chytilové původně i Jiřího Menzela, což prý ve výsledku vedlo k roztržce mezi oběma tvůrci). Nakonec vzniklo filmů jedenáct (Theodoros Angelopoulos se tak věnoval Athénám, maďarský režisér Miklós Jancsó Budapešti, Manoel de Oliveira Lisabonu, Carlo Lizzani

Benátkám, Ilja Averbach Leningradu, Ermanno Olmi Milánu, Luis García Berlanga Madridu, Vatroslav Mimica Záhřebu a Franz Seitz Mnichovu. Krzysztof Zanussi pak pořídil dokumentární portrét Vatikánu).

Každý z autorů pojal výzvu po svém, snímek Chytilové však patří k nejoriginálnějším a především nejosobnějším. Prahu, ve které větší část života žila a která se stala dějištěm většiny jejích filmů, pojala rodačka z Ostravy jako svébytný „morální“ časoprostor. V něm se protínají historické, kulturní, sociální a politické souvislosti, unikající chronologii (starou Prahu šantánů a kabaretů kupříkladu zastupuje semaforový písňový skeč ze 60. let v podání obdivovatele tohoto období – Jiřího Suchého). Výpustky a zkratky vznikly i proto, že ve finálním sestřihu měl Chytilové snímek dvě hodiny, ačkoli zakázka zněla jen na jednu. (Na tehdejší poměry stál složitě koncipovaný dokument nevídaně vysokou částku – kolem milionu korun.) Střihač Alois Fišárek s režisérkou tak např. za bitvu u Lipan rovnou zařadili národní porážku na Bílé hoře.

V dravém, nervním rytmu, propojovaném hudbou Michaela Kocába a komentářem Miroslava Macháčka [2], Chytilová sleduje doslova „běh dějin“, přičemž využívá dotáčky i archivní záběry, architekturu i krajinu nebo úryvky uměleckých děl („husitská trilogie“ Otakara Vávry, divadelní představení *Šaška a královny* či *Amadea*). Legendární je autorčina práce se záběry ze spartakiády, jež se stává bombastickou oslavou potlačení lidské individuality. Motiv mocenské manipulace, jenž se prosazuje i v jiných dílech Chytilové, je několikrát zdůrazněn jako opak umělecké tvorby. Vznešené a profánní, nadčasové a pomíjející, plánované i náhodné se mísí v pohledu na architektonické skvosty a „banální“ pouliční ruch. Záběry na půvabné dívky aranžované jako modelky mají pak ovšem nečekaně stejnou trvalost ve filmovém čase jako panorama Karlova mostu...

Praha – neklidné srdce Evropy byla jediným z celého cyklu portrétů evropských metropolí, který se u nás ve své době hrál. I ona se ovšem kvůli svému ladění i formě setkala s cenzorskými výhradami a měla problémy s uváděním [3]. Ústřední půjčovna filmů film pustila do distribuce až tři roky po jeho vzniku – v říjnu 1987. V České televizi se *Praha – neklidné srdce Evropy* objevila až v lednu 1989 – jakoby symbolicky v neděli 15. ledna, kdy v Praze začaly demonstrace Palachova týdne.

Ani dnes nebývá dokument Věry Chytilové tak často k vidění. Nyní ho uvádí televizní kanál CS film ve čtvrtek 21. července v 18 hodin.

Praha – neklidné srdce Evropy (Československo / Itálie 1984), scénář a režie: Věra Chytilová, kamera: Jan Malíř, hudba: Michael Kocáb, střih: Alois Fišárek, účinkují: Miroslav Macháček (komentář), Viktor Preiss, Jiří Suchý, Svatopluk Beneš, Jan Kačer, Miloš Kopecký, ad. Krátký film Praha, 59 min.

Poznámky:

[1] Mezi nejznámější obdivovatele filmu patřili Jiří Cieslar (viz např. *Praha – neklidné srdce Evropy*, *Záběr*, č. 23, 1987, s. 6) nebo Stanislava Přádná (*Neklidný dokument o neklidném srdci Evropy*, *Scéna*, č. 19, 1987). Třeba Oto Horák však film obviňuje z „manýristické neurotizace“ a vyčítá mu i kompromisy při posuzování historie (viz recenze na knihu Tomáše Piláta *Věra Chytilová zblízka – Neuspokojivost knihy před redukční dietou*, online na <http://cinepur.cz/blog.php?article=164>).

[2] Jan Jaroš označil Macháčkův hlas za „vemlouvavý, ba exaltovaný“ – https://www.radioservis-as.cz/archiv12/42_12/42_divej.htm

[3] podrobně o tom Milan Šmíd – dostupné online <http://www.louc.cz/memo/memo130408.html>